

widespread innovation in labor activity allows us to formulate the main goal of an innovative personnel management system: ensuring a modern organization that constantly generates innovations in all aspects of its activities, their effective use by creating conditions for their implementation, professional and social development of personnel for the benefit of employees themselves, organization and society.

Key words: innovation, personnel management, personnel management system, management planning, personnel development, motivation and stimulation of personnel.

УДК: 005:504:338.3

DOI: 10.31395/2415-8240-2022-100-2-262-275

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРИЄДНАННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Н. Я. ПТЕЛЬ, кандидат економічних наук

І. М. НОВАК, доктор економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджуються теоретичні засади екологізації аграрного виробництва в умовах приєднання України до Європейського зеленого курсу. Проведено аналіз обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища в Україні та екологічної ефективності за даними ЕРІ за 2020 рік. Запропоновано послідовність розробки системи екологічного управління (згідно рекомендацій британського стандарту BS 7750). Визначено потенційні можливості і загрози для вітчизняних виробників та обґрунтовано пріоритетні напрями екологізації у контексті адаптації українського аграрного виробництва до вимог Європейського зеленого курсу.

Ключові слова: екологізація, аграрне виробництво, управління, екологічно орієнтоване виробництво, Європейський зелений курс.

Постановка проблеми. Включення України до світових інтеграційних процесів, сучасні глобалізаційні виклики та просування вітчизняних товарів на міжнародний ринок потребують зміни визначальних векторів руху у системі розвитку аграрних відносин. У зазначеному контексті відбувається процес переосмислення ролі і значення економічних, соціальних та екологічних пріоритетів. При цьому перевага віддається екологічно безпечному агробізнесу. Тому для підвищення стійкої конкурентоспроможності української економіки на світовому ринку система сучасного аграрного виробництва має враховувати на національному рівні вимоги і критерії екологічності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми стимулювання екологізації вітчизняного виробництва і управління цими процесами тривалий час досліджується науковцями. Відомо багато напрацювань вчених і практиків щодо теоретичних положень і прикладних проблем управління екологічно

орієнтованим виробництвом в контексті міжнародної інтеграції України до світового співтовариства. Зокрема, С. Берзіна, І. Яреськовська [1] аналізують сучасні тенденції та міжнародні стандарти системи екологічного управління, Л. Саркісян [2] характеризує роль екологічного чинника у зовнішньоторговельних перспективах України в умовах євроінтеграції, Р. Огородник, Т. Огородник [3] розглядають екологізацію виробництва і розширення експортних можливостей України в умовах асоціації з ЄС, В. Мовчан, К. Шор [4] пропонують окремі рекомендації для бізнесу в умовах запровадження Європейського зеленого курсу, С. Харічков, В. Крутякова [5] визначають ключові орієнтири інноваційної моделі вітчизняної економіки на засадах сталого природогосподарювання. Проте значна частина питань, що визначають специфіку екологізації аграрного виробництва в умовах адаптації вітчизняної економіки до імплементації Європейського зеленого курсу, потребують подальших ґрунтовних наукових пошуків.

Метою даної статті є комплексне дослідження особливостей екологізації аграрного виробництва в умовах приєднання України до Європейського зеленого курсу і на цій основі обґрунтування пріоритетних напрямів екологізації у контексті адаптації виробництва до вимог ЄС.

Методика досліджень. Теоретико-методологічним базисом проведеного дослідження слугувати наукові пошуки вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків у сфері екологічного управління. Під час досліджень використано загальнонаукові методи: динаміку обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища визначено за допомогою статистичного і методу аналізу; узагальнення потенційних можливостей і загроз та пріоритетних напрямів екологізації у контексті адаптації українського аграрного виробництва до вимог Європейського зеленого курсу здійснено методом синтезу; а для обґрунтування висновків і пропозицій щодо екологізації агровиробництва використано абстрактно-логічний метод.

Результати дослідження. Формування і розвиток сучасної моделі вітчизняної економіки має передбачати оптимізацію використання наявного природно-ресурсного, виробничого і соціально-економічного потенціалу та раціоналізацію напрямів і масштабів господарської діяльності як в окремих регіонах, так і в межах країни. Пріоритетні шляхи розвитку економіки повинні забезпечувати максимально збалансований результат використання ресурсів та досягнутого економічного і соціального ефекту при мінімально можливому негативному впливі підприємницької діяльності на навколишнє природне середовище.

Прагнення України до інтеграції в єдиний європейський економічний простір та нинішні очікування стосовно отримання у червні цього року статусу кандидата на членство в ЄС спонукає до перегляду і узгодження зі світовими нормами екологічних аспектів вітчизняної торговельної політики. Адже екологічна складова стає базисом у визначенні відповідності економічної політики України міжнародним практикам та її включення до світового господарства.

Важливим напрямом, що потребує негайного вирішення на національному рівні, є здійснення ефективної економічної політики, спрямованої на екологічну реструктуризацію. Її варто реалізовувати, зважаючи на досвід високорозвинених країн світу, через перерозподіл матеріальних, трудових, фінансових ресурсів усіх галузей на користь інноваційних ресурсозберігаючих, безвідходних, високотехнологічних видів економічної діяльності.

Сучасна інноваційно-технологічна політика України має враховувати екологічний компонент і формуватись на базі наступних напрямів: впровадження природоохоронних технологій; екологічної модернізації та реструктуризації виробництва; розробки екологічних вимог до нових та вже використовуваних технологій з урахуванням чинних на міжнародному ринку екологічних нормативів і стандартів, що сприятиме підвищенню експортної орієнтації та інноваційної активності бізнесу; запровадження систем екологічного менеджменту як сучасних механізмів управління природоохоронною діяльністю. Це покращуватиме еколого-економічні показники роботи, знижуватиме зайві витрати природоохоронного призначення й екологічні ризики і втрати.

Нами проведено аналіз обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища в Україні (табл. 1).

Табл. 1. Динаміка обсягів фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища в Україні, у фактичних цінах, млн. грн*

Показники	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Загальні обсяги фінансування	13128,1	24591,1	31492	34392,3	43735,9	41332,2
Темпи росту, %	100,00	187,32	239,88	261,97	333,15	314,84
Капітальні інвестиції	2761,5	7675,6	11025,6	10074,3	16255,7	13239,6
Темпи росту, %	100,00	277,95	399,26	364,81	588,65	479,44
Поточні витрати	10366,6	16915,5	20466,4	24318	27480,2	28092,6
Темпи росту, %	100	163,17	197,43	234,58	265,08	270,99

*Примітка. * – систематизовано за даними Державної служби статистики України [6]. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.*

Встановлено, що впродовж 2010–2020 рр. простежується загалом позитивна тенденція фінансування екологічно орієнтованих заходів. Загальні обсяги витрат на охорону навколишнього природного середовища збільшились із 13,1 до 41,3 млрд. грн (або на 28,2 млрд. грн, та більше ніж в 3,1 раза). При цьому капітальні інвестиції зросли із 2,8 млрд. грн у 2010 році до 13,2 млрд. грн у 2020 році (на 10,5 млрд. грн, або майже в 4,8 раза), а поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища збільшились відповідно із 10,4 до 28,1 млрд. грн (на 17,7 млрд. грн, або в 2,7 раза). Разом з тим, у 2020 році проти минулорічних показників ситуація погіршилась – загальні обсяги

фінансування скоротились на 2,4 млрд. грн (капітальні інвестиції зменшилися на 3 млрд. грн, а поточні витрати зросли на 0,6 млрд. грн).

Підсумовуючи варто констатувати, що незважаючи на позитивну траєкторію нарощування в Україні обсягів фінансування заходів із охорони навколишнього природного середовища, кошти спрямовуються переважно на поточні витрати для ремонту й відновлення роботи природоохоронної техніки, обладнання й устаткування, тоді як більш раціонально було б забезпечувати капітальне інвестування виробництва для очищення й переробки відходів і впровадження екологобезпечних і ресурсозберігаючих інтегрованих технологій. Отже таке обмежене фінансування охорони навколишнього природного середовища не сприяє екологізації вітчизняної економіки. Це підтверджують і показники екологічної ефективності України порівняно з іншими країнами світу.

За даними Environmental Performance Index за 2020 рік Україна серед 180 країн світу посідає 60 місце за екологічною ефективністю з показником 49,9 [7]. Для порівняння, першу п'ятірку країн формують Данія (1 місце – EPI = 82,5), Люксембург (2 позиція – EPI = 82,3), Швейцарія (3 місце – EPI = 81,5), Об'єднане Королівство (4 позиція – EPI = 81,3) та Франція (5 місце – EPI = 80,5). Серед усіх складових показника EPI найнижчу оцінку має Україна щодо збереження біорізноманіття та екосистем, а також якості повітря. Разом з тим, позитивну оцінку присвоєно за вагомий внесок у протидію зміні клімату – серед 180 країн Україна посіла 26 позицію, випередивши навіть деякі країни ЄС. Проте рівень зазначеного показника формує не ефективна державна екологічна політика країни, а проблеми спаду промислового виробництва через війну на сході України, енергодефіцитність, деіндустріалізація.

Процес екологізації вітчизняної економіки триває, проте його темпи дуже незначні через відсутність збалансованої на державному рівні екологічної політики, яка стимулювала б українські бізнес-структури до технічної і технологічної модернізації на основі найкращих ефективних міжнародних практик.

Екологізація виробництва стає світовим трендом успішних економік та шляхом до модернізації і розвитку ефективного, енергоощадного та ресурсозберігаючого виробництва [8]. Адже впровадження екологічних технологій зменшує собівартість товарів і послуг. А системи екологічного управління (наприклад за стандартами ISO 14000) підвищують ефективність стратегічного менеджменту підприємства. Виготовлена такими бізнес-структурами продукція може бути сертифікована за екологічними нормативами і стандартами і, відповідно, мати значно вищу ціну на ринку. Отже, екологічно орієнтоване виробництво потенційно має конкурентоспроможну продукцію, фірма одержує вищі прибутки, формує позитивний соціально відповідальний імідж і тому може залучати інвестиції на більш вигідних умовах.

Глобальні тренди світової економіки спонукають до того, що сучасні моделі екологічного управління повинні формуватись на основі розробленої екологічної політики організації та передбачати вибір чітко окреслених цілей і

поступове наближення до стратегічної мети із визначенням реального часу для їх досягнення.

Якщо суб'єкти господарювання декларують екологічну політику і намагаються її впроваджувати через систему управління, то таке підприємство усуває формальний підхід до адміністративно регульованої природоохоронної діяльності. Адже розробка й реалізація власної екологічної політики означає, що екологічно орієнтовані заходи відповідають інтересам фірми, перестають бути примусовими і органічно інтегруються у стратегічні цілі основної виробничо-господарської діяльності. При цьому внутрішня політика не повинна суперечити вітчизняному законодавству і стандартам у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки і раціонального природокористування.

Розробка і впровадження системи екологічного управління є економічно доцільною, ефективною і вигідною завдяки наступним чинникам [1, с. 7].

1. Формування стійких конкурентних переваг, оскільки простежується безпосередня кореляція між впровадженням принципів екологічного управління та покращенням екологічних характеристик виробленої продукції. Впродовж тривалого періоду у свідомості потенційних споживачів якості продукції значною мірою асоціюється з її екологічністю і відповідністю екологічним нормам.

2. Розширення географії і ринків збуту продукції. Запровадження принципів екологічного управління сприяє просуванню на зовнішні ринки. Адже реалізація продукції на ринках розвинених країн неможлива без дотримання критеріїв екологічності і діючих міжнародних екологічних стандартів.

3. Технологічний розвиток і впровадження інновацій. Екологічна орієнтація виробничих процесів зумовлює технологічне оновлення виробництва, стимулює інноваційні підходи і виробництво якісно нових продуктів.

4. Зменшення виробничих витрат і раціоналізація використання всіх видів ресурсів. Адже впровадження принципів екологічного управління сприяє економному споживанню сировини, матеріалів, усіх видів ресурсів; за можливості передбачає вторинну переробку; завдяки скороченню викидів шкідливих речовин у довкілля дозволяє уникнути штрафних санкцій з боку контролюючих органів, все це в результаті скорочує виробничі витрати.

5. Послаблення адміністративного контролю з боку органів державного нагляду. Цьому часто сприяє впровадження системи екологічного управління, а інколи екологізація бізнесу може навіть забезпечити окремі види державної підтримки для товаровиробника.

У 1992 р. Британським інститутом стандартизації було розроблено одну із перших у світі збірку рекомендацій щодо добровільного впровадження системи екологічного управління. Пізніше її назвали Британським стандартом BS 7750 (*British Specification for Environmental Management Systems*). У зазначеному документі не конкретизовані чіткі вимоги до природоохоронної діяльності, але

систематизовано загальні рекомендації для формування ефективної системи управління екологічними засадами будь-якої виробничо-господарської діяльності та екологічного аудиту. Визначальні положення британського стандарту були враховані при розробці Міжнародною організацією стандартизації (ISO) чинного сьогодні міжнародного стандарту з екологічного управління ISO 14001.

Послідовність розробки і впровадження системи екологічного управління (згідно рекомендацій британського стандарту BS 7750) нами систематизовані на рис. 1 і можуть бути використані вітчизняними суб'єктами підприємницької діяльності аграрної сфери для формування власної стратегії екологічно орієнтованого менеджменту.

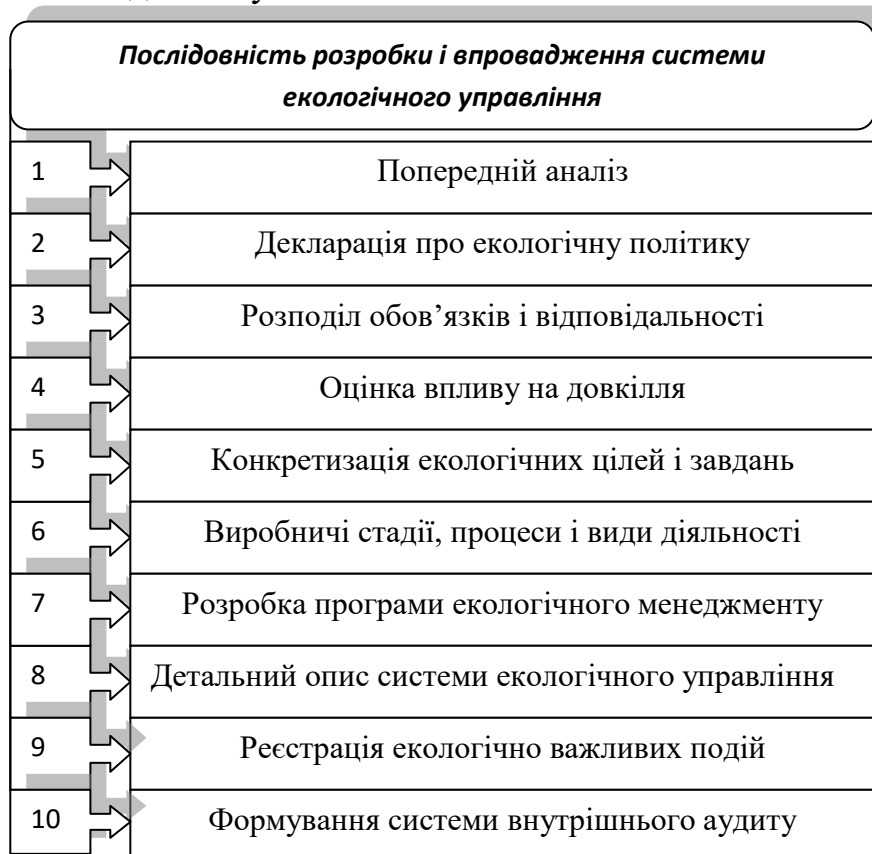

Рис. 1. Послідовність розробки і впровадження системи екологічного управління (згідно рекомендацій британського стандарту BS 7750 (*British Specification for Environmental Management Systems*))*

Примітка: систематизовано авторами за матеріалами [1, с. 8–9].

Відповідно до положень британського стандарту [1, с. 8–9] на початковому етапі проводиться попередній аналіз, під час якого встановлюють адміністративні вимоги до екологічного управління, як діють на рівні держави, та оцінюють вже застосовувані підприємством елементи екологічного менеджменту. Наступний етап – розробка декларації про екологічну політику, яка детально висвітлює всі екологічні особливості роботи підприємства. Потім відбувається структурування й формалізація обов'язків і відповідальності між підрозділами і посадовими особами в системі екологічного управління. Наступний етап – оцінка впливу підприємницької діяльності на довкілля.

Важливо систематизувати встановлені екологічні нормативи, описати план розміщення й утилізації виробничих відходів, вплив на довкілля залучених підприємств-постачальників. Потім конкретизують і описують екологічні цілі і завдання, а також виробничі стадії, процеси і види діяльності, які потенційно впливають на навколишнє середовище і потребують систематичного контролю. На наступному етапі розробляють програму екологічного менеджменту підприємства та її відповідальних виконавців. Така програма повинна враховувати як поточні, так і колишні, або перспективні види діяльності та їх вплив на довкілля відповідно до життєвого циклу продукції. Далі проводять детальний опис системи екологічного управління, який враховує всі особливості впливу підприємства на навколишнє природне середовище і дозволить встановити, чи правильно функціонує система. Наступний етап передбачає реєстрацію всіх видів екологічної діяльності і особливо випадків порушення вимог екологічної політики. Кінцевим етапом впровадження системи екологічного управління є формування на підприємстві за наданими у британському стандарті рекомендаціями системи внутрішнього аудиту. Її результати можуть підлягати зовнішній незалежній перевірці третьою стороною.

Ефективна екологізація української економіки неможлива без збалансованої державної політики та дієвого інституційного забезпечення як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. А фінансування заходів з екологізації виробництва бізнес-структурами повинно здійснюватись за умови впровадження економічних механізмів державного стимулювання процесів екологізації.

На сьогодні перед українською економікою постали ряд викликів, серед яких повільні структурні реформи, зарегульованість економічних і соціальних процесів, застаріла виробнича і соціальна інфраструктура, висока енерго- та матеріаломісткість виробництва. Це на загальнодержавному рівні конкретизувало пріоритетні завдання: визначити галузі національного виробництва, які потребують першочергової уваги для стимулювання екологічного виробництва й експорту; оцінити нормативні та інституційні вимоги щодо їх підтримки; розробити рекомендації для нарощування виробничого й експортного потенціалу екологічно чистої продукції. Реалізація цих завдань дозволить збільшити питому вагу експорту екологічних товарів у їх загальному обсязі, забезпечити підвищення рівня конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку, покращити якість стану навколишнього природного середовища. Але для цього держава повинна підтримувати інноваційні процеси, стимулювати інвестування в екологічно чисті технології, налагоджувати співпрацю з міжнародними партнерами для узгодження екологічних стандартів [2, с. 63].

Боротьба за екологічні пріоритети у світовому господарстві породжує нові виклики для української економіки, адже міжнародна торгівля дедалі більше починає враховувати екологічність експортованої продукції. Тому вітчизняні експортери повинні прогнозувати вірогідність застосування високих митних

бар'єрів, або заборони експорту продукції, яка не відповідає міжнародним екологічним нормам.

Європейський зелений курс (ЄЗК) або European Green Deal (EU Green Deal) – це багатофункціональна і досить масштабна програма дій країн ЄС, спрямована на боротьбу зі змінами клімату [9]. Зазначена ініціатива стосується всіх без винятку галузей економіки ЄС і передбачає низку змін та інновацій, в першу чергу, щодо розвитку промисловості та аграрного сектору. Оскільки Україна прагне членства у Європейському Союзі, то для вітчизняних підприємницьких структур аграрної сфери набуває виняткової актуальності проблема запровадження норм EU Green Deal. Це призведе до значних викликів для бізнесу.

Нині Україна, наряду із іншими країнами-учасниками Європейського зеленого курсу, перебуває у пошуку рішень щодо ефективної і збалансованої системи фінансування всіх змін, яких потребує екологізація продукції АПК. Впродовж останніх років питання екологізації продукції перейшло із локально європейської дискусії до загальносвітового масштабу [10]. Отже можна стверджувати, що незалежно від країни призначення вітчизняної експортної аграрної продукції всюди її будуть очікувати нові стандарти і правила. Вони будуть стосуватися особливостей виробництва, упаковки, навіть логістики. Тому важливо готуватися до неминучих і очікуваних екологічно орієнтованих змін. Наразі актуальною для вітчизняного бізнесу є проблема їх фінансування впродовж періоду адаптації до імплементації Європейського зеленого курсу.

В Україні більшість підприємств перебуває у приватній власності, держава володіє лише часткою в 10 %. Отже саме 90 % приватних бізнес-структур змушені будуть брати навантаження і виклики «зеленого курсу». У зазначеному контексті виникає ряд проблем. Зокрема, вони пов'язані із тарифами, які при підвищенні екологічних стандартів ЄС імплементує для захисту вітчизняного виробника. Для українського бізнесу це означає зростання від 3% і вище на будь-яку продукцію аграрної сфери економіки при перетині кордону. Консолідованого підходу від суб'єктів бізнесу та глобальних змін вимагає і чинна Паризька угода і об'єктивна необхідність підвищення екологічності виробництва [11]. А такі питання не вирішуються на рівні окремих підприємств чи компаній, тому кожна галузь вітчизняної економіки має сформувати спільну узгоджену позицію щодо запровадження нових правил.

На сьогодні вже відомі чотири головні складові Європейського зеленого курсу екологізації виробництва. Для наближення до євростандартів вони повинні бути адаптовані українським аграрним бізнесом. Важливо розуміти, що Європейський зелений курс – це не міжнародний договір співпраці країн Європейського Союзу, до якого пропонується доєднатись третім державам. Це – системний пакет законодавчих ініціатив та внутрішньої політики для виробників ЄС. Тому адаптація вітчизняним агробізнесом положень зеленого курсу екологізації виробництва містить і можливості, і виклики, і ризики.

EU Green Deal стосовно аграрного сектору базується на оновленій стратегії «Від ферми до виделки», українська її інтерпретація – «Від лану до столу».

Стратегія зеленого курсу передбачає досягнення в період до 2030 року вітчизняними суб'єктами, які прагнуть експортувати власну продукцію до ЄС, наступних важливих показників [12]: скорочення на 50 % обсягів використання небезпечних пестицидів та антибіотиків у тваринництві; зменшення на 20 % використання добрив та розширення частки органічного виробництва до 25 % від його загальних обсягів. Наразі в Україні створено одну з перших бізнес-асоціацій, яка офіційно уповноважена представляти інтереси українських експортерів у ЄС – Українську асоціацію бізнесу та торгівлі (UBTA). Серед її завдань – допомога вітчизняним підприємцям у освоєнні експортних ринків та знайомство із алгоритмом переходу бізнесу на стандарти EU Green Deal.

Впроваджуючи Європейський зелений курс в Україні важливо враховувати, що технології виробництва аграрної продукції потребують модернізації й оновлення відповідно до європейських вимог і стандартів. До того ж, країни ЄС значно випереджають українську економіку, адже вони почали здійснювати екологічну модернізацію ще у 80-90х роках минулого століття за потужної державної підтримки. Саме такий комплексний процес, що тривав майже 30 років, дозволив європейській економіці зменшити вплив забруднюючих речовин на довкілля і скоротити енергоспоживання [3, с. 273].

Для того, щоб зрозуміти позиції і нагальні проблеми України у контексті імплементації Європейського зеленого курсу для українського аграрного сектору, проаналізуємо окремі показники. Продуктивність вітчизняного сільськогосподарського виробництва нижча в діапазоні від 10 % до 50 %, порівняно із країнами, на які ми орієнтуємось (наприклад, урожайність кукурудзи в Україні дорівнює в середньому 7,8 т/га, тоді як у країнах ЄС – 8,4 т/га, у США – 11,8 т/га; щодо використання добрив, то азоту Україна вносить (в середньому) – 42 кг/га, ЄС – 90 кг/га, США – 73 кг/га; щодо використання пестицидів, то Україна – 0,75 кг/га, ЄС – 3,1 кг/га, США – 2,5 кг/га). Тобто сьогодні в Україні продуктивність сільськогосподарського виробництва до 50 % нижча, а використання ресурсів для цього – в 2–3 рази менше [13]. Отже, нині аграрний сектор України в частині екологічного навантаження на довкілля має досить непогані позиції, які повинні бути враховані під час імплементації норм Європейського зеленого курсу. Тому під час оновлення до 2030 року вітчизняного законодавства до євроінтеграційних законів важливо враховувати нинішній стан розвитку аграрної галузі та передбачити перехідні етапи; рівень розуміння, можливості і готовність українського агробізнесу до запровадження екологічного виробництва, відповідні програми державної підтримки; залучення вітчизняних та закордонних фахівців, які розуміють особливості застосування ефективних механізмів та інструментів реалізації Європейського зеленого курсу.

Запровадження EU Green Deal в аграрний сектор України потребує суттєвої державної підтримки та залучення значних інвестиційних ресурсів, адже європейські країни користуються дотаціями, які дозволяють запроваджувати екологічне виробництво і при цьому працювати із прибутками. Для порівняння відзначимо, що Європарламент у рамках реалізації

Європейського зеленого курсу прийняв рішення про спрямування 30 % прямих дотацій фермерам на екологічні програми [13]. Для отримання цих дотацій фермери повинні мінімізувати шкоду для екології. Додатково планується близько 35 % аграрного бюджету ЄС спрямувати на збереження навколишнього природного середовища сільських територій. А 10 % земель сільськогосподарського призначення від їх загального обсягу пропонується вилучити із аграрного виробництва і перепрофілювати під зелені насадження та невеликі водойми. Кожне із таких рішень передбачає великі інвестиції в модернізацію.

Загалом за сім років ЄС планує інвестувати у агропромислове виробництво 387 млрд євро. А в Україні, для порівняння, за 2021 рік вся держпідтримка АПК склала 4 млрд. грн. [13]. Разом з тим фахівці прогнозують, що для впровадження Європейського зеленого курсу вітчизняний АПК потребує близько 6,8 млрд. євро інвестицій: 2,6 млрд. – для моніторингу ґрунтів; 1,4 млрд. євро – для сталого управління (моніторингу) ґноєм; 600 млн. євро – для управління лісосмугами (наразі в кадастрі інформації немає), 2,2 млрд. євро – для зменшення використання викопного палива сільськогосподарською технікою [13].

Приєднання України до Європейського зеленого курсу сприятиме розвитку взаємовигідних зв'язків з країнами ЄС, які розкриватимуть потенціал вітчизняної економіки. Проте з іншого боку – це зобов'язання імплементувати європейські кліматичні стандарти та проходити обов'язкову сертифікацію виробництва українським бізнесом. Тому держава має забезпечити ефективні програми підтримки процесів екологізації, а бізнес-структури повинні здійснювати технологічну модернізацію виробництва [14, с. 47]. У зазначеному контексті принципово важливо запроваджувати екосистемний підхід до управлінської діяльності українських підприємств.

Адаптація українського аграрного виробництва до нових екологічних вимог ЄС містить як потенційні можливості, так і загрози для вітчизняних виробників. Серед стратегічних можливостей для стимулювання розвитку агробізнесу варто виокремити наступні [4]: прогнозовані обмеження щодо «екологічності» товарів та послуг, які реалізуються на ринку ЄС, можуть сформувати для українських виробників нові ринкові ніші за рахунок витіснення імпорту інших країн; активізація ринку органічного виробництва; розвиток співпраці у водневій енергетиці; потенційний доступ до ринку зелених публічних закупівель у країнах ЄС

У зазначеному контексті вітчизняний аграрний сектор потребує невідкладної розробки і реалізації пріоритетних напрямів екологізації. Серед них такі [5, с. 180]: формування системи екологічно орієнтованого аграрного виробництва та ринку екологічно чистої продукції; запровадження механізмів, заходів та інструментів підтримки і заохочення процесів екологізації агробізнесу, а також компенсацій для відшкодування витрат товаровиробникам екологічно чистої продукції; розробка інституційного, економічного, техніко-технологічного забезпечення екологізації аграрної сфери; підтримка якості

природо-ресурсного потенціалу та збереження агроєкосистем; впровадження ґрунтозахисного землеробства і наукоємних агроєкотехнологій; оптимізація навантаження на навколишнє природне середовище виробників сільськогосподарської продукції та організація екологоорієнтованої господарської діяльності.

Висновки. Процес екологізації вітчизняної економіки триває, проте його темпи дуже незначні через відсутність фінансування і збалансованої на державному рівні екологічної політики, яка стимулювала б українські бізнес-структури до технічної і технологічної модернізації на основі найкращих ефективних міжнародних практик. Адже екологічно орієнтоване аграрне виробництво потенційно має більш конкурентоспроможну продукцію, вищі прибутки, формує позитивний соціально відповідальний імідж.

Адаптація українського агровиробництва до вимог Європейського зеленого курсу містить як потенційні можливості, так і загрози. З одного боку – це сприятиме розвитку взаємовигідних зв'язків, проте з іншого боку – це зобов'язання імплементувати європейські стандарти і обов'язкова сертифікація виробництва. Тому держава має забезпечити ефективні програми підтримки процесів екологізації, а бізнес-структури повинні здійснювати технологічну модернізацію. У зазначеному контексті принципово важливо запроваджувати екосистемний підхід до управлінської діяльності українських підприємств. Для формування власної стратегії екологічно орієнтованого менеджменту підприємствам аграрної сфери доцільно скористатись запропонованою послідовністю розробки системи екологічного управління (згідно рекомендацій британського стандарту BS 7750).

Нами обґрунтовано пріоритетні напрями екологізації у контексті адаптації українського аграрного виробництва до нових екологічних вимог Європейського зеленого курсу. Системна їх реалізація дозволить досягнути оптимального співвідношення екологічних та економічних показників.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку інституційного, економічного і техніко-технологічного забезпечення екологізації аграрної сфери економіки України.

Література:

1. Берзіна С. В., Яреськовська І. І. та ін. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.

2. Саркісян Л. Г. Стимулювання зеленого експорту в умовах євроінтеграції *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 5(38). С. 56–66.

3. Огородник Р. П., Огородник Т. Р. Екологізація виробництва та розширення експортних можливостей України в умовах асоціації з ЄС. *Фаховий науковий журнал Економічні інновації*. 2021. Вип. 23(80). С. 269–276.

4. Мовчан В., Шор К. Європейський зелений курс: рекомендації для бізнесу.

Режим

доступу:

<https://www.rac.org.ua/uploads/content/588/files/webfinal02arecommendations-for-businessua2020.pdf> (дата звернення: 12.04.2022).

5. Харічков С. К., Крутякова В. І. Ключові орієнтири інноваційної моделі економіки України на засадах сталого природогосподарювання. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2014. №2 (12). С. 175–183.

6. Витрати на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронних заходів. Державна служба статистики України. 2021. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.2022).

7. Environmental Performance Index 2020. Режим доступу: <https://epi.yale.edu/epi-results/2020/country/ukr> (accessed May 05, 2022).

8. Екологізація та декарбонізація промисловості: обмеження чи драйвер зростання? ECOBUSINESS GROUP. 2019. Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/ekologizaciya-ta-dekarbonizaciya-promyslovosti-obmezhennya-chy-drayver-zrostannya> (дата звернення: 14.05.2022).

9. A European Green Deal. An official website of the European Union. Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accessed May 14, 2022).

10. Український експорт харчової продукції має відповідати сучасним екологічним трендам. AgroPolit.com. 2021. Режим доступу: <https://agropolit.com/news/21288-ukrayinskiy-eksport-harchovoyi-produktsiyi-maye-vidpovidati-suchasnim-ekologichnim-trendam> (дата звернення: 15.05.2022).

11. Європейський «зелений курс» – невідворотний для України. AgroPolit.com. (2021). Режим доступу: <https://agropolit.com/news/20028-yevropeyskiy-zeleniy-kurs-nevidvorotniy-dlya-ukrayini--zayava> (дата звернення: 15.05.2022).

12. В Україні озвучено деталі запровадження агросектором європейського «зеленого курсу» (Green Deal). AgroPolit.com. (2021). Режим доступу: <https://agropolit.com/news/20323-v-ukrayini-ozvucheni-detali-agrarnoyi-chastini-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-green-deal> (дата звернення: 17.05.2022).

13. Імплементация Європейського «зеленого курсу» в інтересах українського аграрного сектору. AgroPolit.com. (2021). Режим доступу: <https://agropolit.com/blog/458-implementatsiya-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-v-interesah-ukrayinskogo-agrarnogo-sektoru> (дата звернення: 17.05.2022).

14. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Київ: Видавництво “Заповіт”, 2020. 99 с.

References:

1. Berzina, S. V., Yareskovskaya, I. I. et al. (2017). *Environmental management systems: current trends and international standards*. K: Institute of Environmental Management and Sustainable Nature Management, 2017. 134 p. (in Ukrainian).

2. Sarkisian, L. G. (2020). Stimulating green exports in the context of European integration. *Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic sciences*, 2020, vol. 5(38), pp.56–66. (in Ukrainian).

3. Ogorodnik, R. P. & Ogorodnik, T. R. (2021). Greening of production and expansion of export opportunities of Ukraine in the conditions of association with the EU. *Professional scientific journal Economic Innovations*, 2021, no. 23(3(80), pp. 269–276. (in Ukrainian).

4. Movchan, V. & Shor, K. (2020). European green course: recommendations for business. Available at

<https://www.rac.org.ua/uploads/content/588/files/webfinal02arecommendations-for-businessua2020.pdf> (accessed April 12, 2022) (in Ukrainian).

5. Kharichkov, S. K., Krutyakova, V. I. (2014). Key guidelines of the innovative model of Ukraine's economy on the basis of sustainable nature management. *Economics: the realities of time. Scientific journal*, 2014. Available at <https://economics.net.ua/files/archive/2014/No2/175-183.pdf> (accessed May 05, 2022). (in Ukrainian).

6. Expenditures on environmental protection by types of environmental protection measures. (2021). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed May 05, 2022) (in Ukrainian).

7. Environmental Performance Index 2020. (n.d.). Retrieved from <https://epi.yale.edu/epi-results/2020/country/ukr> (accessed May 05, 2022).

8. Greening and decarbonization of industry: a constraint or a driver of growth? (2019). ECOBUSINESS GROUP. Available at <https://ecolog-ua.com/news/ekologizaciya-ta-dekarbonizaciya-promyslovosti-obmezheniya-chy-drayver-zrostannya> (accessed May 14, 2022). (in Ukrainian).

9. A European Green Deal (2019). An official website of the European Union. Available at https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accessed May 14, 2022).

10. Ukrainian food exports must meet modern environmental trends. (2021). AgroPolit.com. Available at <https://agropolit.com/news/21288-ukrayinskiy-eksport-harchovoyi-produktsiyi-maye-vidpovidati-suchasnim-ekologichnim-trendam> (accessed May 15, 2022). (in Ukrainian).

11. The European "green course" is inevitable for Ukraine. (2021). AgroPolit.com. Available at <https://agropolit.com/news/20028-yevropeyskiy-zeleniy-kurs-nevidvorotniy-dlya-ukrayini--zayava> (accessed May 15, 2022). (in Ukrainian).

12. Details of introduction of European "Green Deal" by agro-sector announced in Ukraine. (2021). AgroPolit.com. Available at <https://agropolit.com/news/20323-v-ukrayini-ozvucheni-detali-agrarnoyi-chastini-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-green-deal> (accessed May 17, 2022). (in Ukrainian).

13. Implementation of the European "green course" in the interests of the Ukrainian agricultural sector. (2021). AgroPolit.com. Available at <https://agropolit.com/blog/458-implementatsiya-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-v-interesah-ukrayinskogo-agrarnogo-sektoru> (accessed May 17, 2022). (in Ukrainian).

14. Ukraine's sectoral integration into the EU: preconditions, prospects, challenges. (2020). Kyiv: Zapovit Publishing House, pp. 99. Available at https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf. (in Ukrainian).

Annotation

Pitel N. Y., Novak I. M.

Greening of Ukraine's agricultural production in the context of joining the European Green Course

This article is devoted to study of theoretical principles of green innovations of agricultural production in context of Ukraine's accession to European Green Route. The analysis of volume of funding for environmental protection measures revealed a generally positive trend for 2010–2020. However, the funds are directed mainly to current costs, rather than capital investment in introduction of environmentally friendly and resource-saving integrated technologies. Ukraine has a low level of

environmental efficiency: according to the Environmental Performance Index for 2020, with a score of 49.9, the country ranks 60th place among 180 countries.

Adaptation of Ukrainian agricultural production to the requirements of the European Green Route contains both potential opportunities and threats. Therefore, the government should provide effective programs to support greening and business structures must carry out technological modernization and implement an ecosystem approach to management, which should be based on the following factors: formation of sustainable competitive advantages, expanding sales geography, technological development, green innovations, reducing production costs and streamlining use of resources, weakening administrative control. To develop their own strategy of environmentally oriented management of domestic agricultural enterprises, it is advisable to use proposed sequence of development of environmental management system (according to the recommendations of the British standard BS 7750).

We have substantiated the priority areas of greening in the context of adaptation of Ukrainian agricultural production to the environmental requirements of the European Green Course. Among them are the following: introduction of mechanisms to encourage the greening of agribusiness, as well as compensation for reimbursement; development of institutional, economic, technical and technological support for the greening of the agricultural sector; maintaining the quality of natural resource potential and conservation of agrarian ecosystems; introduction of soil-protective agriculture and science-intensive agrarian ecotechnologies; optimization of the burden on the environment of agricultural producers. Their systematic implementation will allow achieving the optimal ratio of environmental and economic indicators.

Key words: greening, agricultural production, management, ecologically oriented production, European green course.

УДК: 330.837

DOI: 10.31395/2415-8240-2022-100-2-275-283

ГЕНЕЗА ТЕОРІЙ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Б. О. ОХРИМЕНКО, аспірант

Уманський національний університет садівництва

В статті проведено вивчення основних теорій модернізації економіки. Встановлено важливу роль модернізації у формуванні економіки інноваційного типу. Визначено основні етапи виникнення теорій модернізації. Узагальнено основні підходи до систематизації теорій модернізації суспільства та виокремлено основні групи – економічні, психологічні, соціологічні, політичні, культурні і екологічні.

Ключові слова: інновації, модернізація, теорії модернізації, економіка.

Сучасний етап економічного розвитку України характеризується переходом від експортно-сировинної економіки до економіки інноваційного типу, одним з концептуальних напрямів якої є модернізація. Особливо